

Hiilimurskan kylmä valtias¹

Kaikkien aikojen juoksusankarin, Paavo Nurmen syntymästä on kulunut sata vuotta. Muistojuhlia on vietetty väliin ristiriitaisissakin tunnelmissa. Tilaisuuksia ja seminaareja on niin järjestetty kuin peruttukin. Nurmi-rintapastillit ovat vaihtuneet T-paitojen värikuviksi.

Muunteleva kertomus

Juhlan kunniaksi lukuisat puhujat ja kirjoittajat ovat tarttuneet Nurmeen. Syntymävuoden juhlinta on nostanut jo unohtumassa olleiden elämänvaiheiden ja menestyksen päivän valoon. Mutta Nurmen paikantaminen muuttuneeseen mediatoimintatilaan ei ole ollut yksinkertaista. Tarinan tuottajat näyttävät ajautuneen kahteen valtavirtaan. Yhtäällä on toistettu perinteisen elämäkerran mukaista tarinaa, ja toisaalla Nurmea on kuvattu myyttisenä sankarina, jolloin kertomuksen subjektiin on voitu liittää melkein mitä tahansa.

Tässä kirjoituksessa ei ole tarkoitus etsiä Nurmi-kirjojen ja -kirjoitusten tähänastisia virheitä, tulkinnan yksipuolisuuksia tai aineistojen vinoja painotuksia, vaan pyrkiä erittelemään sitä miten Paavo Nurmea on kirjoitettu suomalaisuuden perikuvaa ja miten tässä on onnistuttu.² Aikomuksena ei ole myöskään verrata tarun ja toden Nurmea toisiinsa, koska käsitteemme mukaan myös sepitteelliset kertomukset heijastavat, tuottavat ja ovat todellisuutta. Näin avarrettu lähestymistapa ei siis tähtää vahvoina mielikuvina ja toistoina ilmenevien myyttien paljastamiseen niiden murskaamisesta puhumattakaan. Sen sijaan on kiinnostavaa katsoa millaisia ennätysurheilijan ominaisuuksia on kuvattu suomalaisuutena ja miten kansalaisten ja kansakunnan identiteetit on eri aikoina kytketty toisiinsa.

Nurmen tavallinen tarina voidaan tiivistää seuraavasti. Köyhän, uskovaisen perheen poika kiinnostuu juoksemisesta. Isän kuolema kasvattaa luontoa yhä suurempiin ponnistuksiin. Itse perustetun urheiluseuran kautta poika kehittyy yhä paremmaksi juoksijaksi, kilpakenttien kuninkaaksi ja lentäväksi suomalaiseksi. Kullattua urheilu-uraa seuraa setelien täyttämä juoksuaika. Viekkauella ja vääryydellä ruotsalaiset urheilujohtajat tuomitsevat jo juoksemisensa ehtopuolella olevan Nurmen ammattilaiseksi. Urheilun jälkeen alkaa menestyksenkäs jakso liikemiehenä. Lopulta miehestä tulee Sibelius-puiston yksinäinen, katkeruuden karaisema köpöttelijä.

Nurmen paradoksi on ilmaistu juhluvuonnakin kertaamalla henkilön laajaa kuuluisuutta ja samanaikaista tuntemattomuutta. Hänen ylivoimaisuuttaan juoksijana on luonnehdittu käsittein, jotka ovat irrallaan urheilun perinteisistä merkitysyhteyksistä. Nurmea on nimitelty "myyttiseksi hahmoksi, lentäväksi suomalaiseksi, juoksun Münchenhauseni, Taika-Jimin sukulaiseksi, maailman valloittajaksi, voittamattomaksi".

Ulkomaalaisia juhluvuosi-arvioita ei ole juuri tihkunut suomalaiseen julkisuuteen. Aiempina vuosikymmeninä Nurmea on sen sijaan arvioitu pitkin maailmaa. Hänessä on nähty muun muassa "mekaaninen Frankenstein, Phantom Finn, Flying Finn, Finnish flying marvel ja urheiluautomaatti". Mutta jo 1920-luvun alkupuolella ruotsalainen urheilujournalisti Torsten Tegnér totesi Nurmen olevan paitsi tekojen mies myös "sulkeutunein kaikista suomalaisista". *Idrottbladet*issa Tegnér kuvasi Nurmea ylistävästi:

"Suomalainen on yli-ihminen ja kaikkien aikojen paras amatöörijuoksija... Nurmi on mies, joka kiihottaa itsensä suurtekoihin. Hän ei näkyvästi leimahda hurmostilaan, kuten ranskalaiset tai italialaiset, hän ei ota arsenikkia kuten venäläiset luistelijat, vaan juoksee tuolla aitosuomalaisella 'sisulla', joka voittaa kaikki esteet, tuolla ihmeellisellä sisäisellä hehkulla, joka on ainoastaan suomalaisilla."

Nurmen ylivoimaisuutta seliteltiin Yhdysvalloissakin monin tavoin, muun muassa luonteenpiirteisiin ja elämäntapoihin, so. askeettisuuteen viitaten. Juoksun arveltiin kulkevan mustan leivän ja kuivatun kalan voimalla. Tuotiinpa Suomeen sel-

laistakin tarinaa, jonka mukaan Nurmen sydän oli ainoastaan puolisko normaalikokoisesta. Pienenä yksityiskohtana sopii mainita, että Nurmikin joutui suomalaisten ja ruotsalaisten väliseen mongolikeskusteluun. Vuonna 1921 *Svenska Dagbladetin* kirjoituksessa Nurmella nähtiin olevan "kaikki mongolisen tarmon valtaiset, joskaan ei aina niin kauniit ansiot."

Myyttinen Nurmi

Paavo Nurmesta on julkaistu useita elämäkertoja ja henkilökuvauksia. Niitä yhdistää attribuuksi luonnehdittava ilmaisullinen konventio, jonka avulla Nurmen saavutukset juoksijana ja liikemiehenä sekä hänen psyykkiset ja henkiset ominaisuutensa on pyritty niveltämään toisiinsa, niin että paljon toisteltu ajatus hänen esikuvallisuudestaan suomalaisten silmissä olisi edelleen uskottava. Nurmi on kuvattu kovien arvojen mieheksi, joka suhtautui samanlaisella ankaruudella itseensä kuin toisiinkin. Ihmeteltävän hyvin Matti Kuusen vanhasta sananparsistostamme johtamat "esivanhempiemme kymmenen käskyä"⁵ jäsentävät kieltäymysten, itsekurin ja sosiaalisen torjunnan Nurmi-kertomusta. Mutta jos Nurmi oli suuri yksinäinen, suuri vaikenija, epäluuloinen saituri ja itseään piiskaava masokisti, niin miten hänessä saattoi vielä nykytulkinnankin mukaan "ruumiillistua kaikki suomalaisille arvokkaat"?

Nurmen teot olivat saavutuksia ja saavutukset ennätyksiä. Niiden siivittämänä hänestä tuli lehdistön ja sittemmin myös radion masinoima idoli, jonka yhtenä ulottuvuutena näkyy pidetyn yli- tai epäinhimillisyyttä. Nurmea luonnehdittiin juoksukoneeksi, mikä vielä 1920-luvulla oli positiivinen metafora ja tähdensi ylivoimaisuutta, väsymättömyyttä, ennustettavuutta, luotettavuutta, ehkä jonkinlaista pelottavuuttakin. Martti Jukolan mukaan "juoksijoiden kuninkaassa" ihailtiin "lihasta ja luusta luodun koneiston käsittämättömiä, inhimillisiä raja-saavutuksia".

"Hymyilemättä, kylmänä ja luoksepääsemättömänä hän vuodesta toiseen tallasi jalkoihinsa kaikki entiset, ylistetyt maineteot ja poistui tehtävänsä suoritettuaan kuin teloittaja sivulle vilkaisematta, ojennettuun käteen tarttumatta. Hä-

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila

Hilimurskan
kylmä valtias

nessä oli jotakin epäinhimillisen karua ja julmaa, mutta hän valloitti maailman kirkkain asein: tahdollaan, jossa oli yli-luonnollista voimaa."

Nykyisessä urheilukielessä – ainakin meillä – konevertaukset (punakone, hyppy- ja heittokone, latukone) ovat sävyiltään voittopuolisesti kielteisiä ja viittaavat sekä epäkiinnostavaan ylivoimaisuuteen että tunteettomuuteen – eivät niinkään tahdonvoimaan tai itsehillintään. Urheilijoiden lisänimet – korostaessaan milloin mitäkin ominaisuutta tai piirrettä – voisivat olla sinänsä kiinnostava semanttisen analyysin aihe: Hannes Kolehmainen oli "lentävä paimenpoika", mutta Nurmi "lentävä suomalainen" kovimpana kotimaisena kilpakumppaninaan "Peräseinäjoen Susi", Ville Ritola.

Julkisuuskuvaansa Nurmi pyrki vaikuttamaan aluksi kirjoittamalla ja suostumalla erilaisiin yhteistyöhankkeisiin, myöhemmin vaikenemalla. Koska olemme oppineet, että hän oli suomalaisen sisun ruumiillistuma, vaikuttaa oudolta, että sillä ei hänen omasta mielestään ollut mitään merkitystä suomalaisjuoksijoiden etevämmyyteen. Hän kirjoittaa (1923) päinvastoin havainneensa, että useimmat ulkomaiset juoksijat ovat suomalaisia sisukkaampia. Mutta Nurmen käsitys tässä tapauksessa sisusta olikin, että sellaista ominaisuutta kysytään vain, kun juoksee parempansa perässä ja yrittää sillä tavoin roikkumalla saada hyvän tuloksen. "Mieheltä taas, joka johdtaa ja juoksee yksinäänkin hyvin, kysytään aivan toista, mitä on sisu, ja tämä yleensä saavutetaan harjoittelun kautta." Toisin Nurmi saman kirjoituksen alkupuolella tähdentää määrättyjen luonteenominaisuuksien merkitystä kestävyysjuoksussa, nimittäin itsepäisyyttä, kärsivällisyyttä ja tarmokkuutta. Periksiantamattomuutta, jota yleisesti on pidetty sisun ulottuvuutena, hän on kyllä monessakin yhteydessä tähdentänyt samoin kuin sitä, että "ihminen pysty niin suunnattomi ku se piiska itseäs".⁴

Nurmen sisu-kannanotolla oli kuitenkin tuolloin täsmällinen kohde: se oli vastaus Lauri Pihkalan vuotta aikaisemmin *Urheilijan Joulu* -lehdessä (1922) julkaisemaan kirjoitukseen "'Vuosisadan juoksija' yhä edelleen Hannes Kolehmainen". Pihkala nimittäin vertaili Nurmea ja Kolehmaista juoksijatyyppeinä ja taktikkoina jälkimmäisen hyväksi.

"Mestarillisesti on Hannes osannut soveltaa taktillista sääntöä, jonka mukaan kahdesta tasaväkisestä kilpailijasta voittaa aina se, joka osaa pakottaa vastustajansa lyömään aikaisemmin pöytään korkeimman korttinsa, mutta silti ennättää ajoissa lyömään omankin valttinsa esille. Kilpailutaktikkona hän on sen korkeimman luokan etunenässä, johon kuuluu vain aniharvoja suuruksia, kuten amer. Sheppard, engl. Hill. Matti Tala oli nousemassa tähän luokkaan, johon Eino Elo kuului. Sisultaan kuuluivat siihen myös Anttila ja Otte-lin, joilla ei kuitenkaan ollut vastaavaa taitoa."

Nurmi ei kuulunut Pihkalan mukaan tähän luokkaan, koska Nurmi ei sietänyt seuraa "ainakaan juostessaan. Hän koettaa päästä siitä heti irti moottoripyörävauhdilla, kuten sanotaan, ja käy lievemmin sanottuna rauhattomaksi, jos tämä ei onnis-tu." Toisin sanoen sananvaihto sisusta koski enemmän juoksu-taktiikkaa kilpailuissa kuin kestävyyttä tai sisäistä voimaa. Jo-ka tapauksessa sisua koskeviksi on myöhemminkin luettu Nurmen saman suuntaiset lausunnot kuten "Elämässä ei saa olla kenenkään peräs verettävä. Siit ei tuu mittän".⁵

Lauri Pihkala esittelee Nurmen 50-vuotiskirjoituksessa "te-kojen ja tarujen tuntematonta kuuluisuutta" (1947). Myyttejä eli tarua ja ei siis totta hänen mukaansa esimerkiksi on, että Nurmi olisi ollut perusluonteeltaan väitellias, tai että hän olisi ilman vaikutteita ja esikuvia (Hannes Kolehmainen) kehitty-nyt huippujuoksijaksi. Pihkala tekee myös selväksi, ettei Nur-men asema Suomen urheilun kehityksessä ole ollut hänen yleiskansallisen merkityksensä tasoa. Totuutena(an) Pihkala sen sijaan esittää, että Nurmen saavutusten loistossa urheilu menetti jotakin kurinalaisuudestaan, toveruudentunteestaan ja ilonvivahteistaan ja se alistettiin enenevästi "reklaamin rengiksi". Pihkala ei kuitenkaan syytä Nurmea, "siihen aikaan nuorta poikaa", vaan pikemminkin itseään siitä, ettei juoksija-suuruuden henkilöä ja mainetta valjastettu toisin.

Syntymäpäiväkirjoitus on "häikäilemätön", kuten Pihkala itsekin lopussa toteaa, mutta ehkä se oli myös viritetty siihen tyylilajiin, jota Pihkala ajatteli Nurmen arvostavan. Neljän-nesvuosisata aiemmin Pihkala oli Nurmen sooloilutaktiikkaa moitittuaan saanut tältä henkilökohtaisen kirjeen. Siinä Nur-mi muun ohella mainitsee, että on itsepäisyydellään tullut mo-

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila
Hiihimurskan
kylmä valtias

nen vihamieheksi, "mutta kuinka harva heistä uskaltaa sanoa asian suoraan. Kunnioitan Teitä siitä, että te uskallatte."

Antero Raevuori (1988) on puolestaan tehnyt tarua ja totta -retoriikasta Nurmi-elämäkerran metodin: vannottuaan ensin totuuden nimeen hän kertoo käsitelleensä aineistoa myös "vapaan kaunokirjallisesti silloin, kun on ollut kyse historiallisen totuuden kannalta vähemmän merkittävistä tapahtumista. Sama pätee vuoropuhelujen ulkoiseen muotoon mutta ei henkeen ja sisältöön." Tekstistä ei käy – ei ole tarkoitukseen käydä – ilmi, miten suuret ja pienet totuudet tuotetaan tai miten muoto ja sisältö artikuloituvat. Vaikka perustelut jäävät hariksi Raevuoren (ja toimituskunnan?) ratkaisua voi pitää myös onnistuneena siinä mielessä, että kansalliset identiteettidiskurssit suorastaan vaativat monitahoisia ja ristiriitaisiakin aineksia, koska ei ole olemassa yhtä ainoata täydellisen oikeaa todellisuuden kuvaamistapaa, "jonka rinnalla muut olisivat vain väärentämistä ja vääristelyä" eikä esityksen muotoa ja sisältöä voi "erottaa toisistaan niin mutkattomasti kuin klassisessa ajattelussa kuviteltiin".⁶

Ehkä seuraava esimerkki on nimenomaan historiallisen totuuden kannalta vähäpätöinen. Mutta se kuvaa erinomaisesti merkitysten monitahoisuutta kansallisessa merkkimaailmassa. *Suomen Kuvalehden* kannessa 14.6.1947 on Paavo Nurmi, "Suurjuoksijamme ja hänen manttelinsa perijä Viljo Heino Lontoon stadionilla". Kuvassa Heino juoksee ja Nurmi on radan vieressä polvi maassa, sekuntikello kädessä. Raevuori mainitsee, että "kuvauksen jälkeisenä päivänä Heino voitti kuuden mailin juoksun ja alitti Nurmen kuuluisan Lontoon ME-ajan 14 sekunnilla".⁷ Karikon ja Kosken elämäkertateoksen mukaan Nurmi oli Lontoossa kunniavieraana ja Heinin huoltajana. "Heino juoksi uuden Ison-Britannian ennätyksen 6 maililla, ja Nurmi huusi hänelle radan vieressä väliaikoja".⁸ Heinin omat muistikuvat ovat *Ilta-Sanomien* toimittajan Heikki Haapavaaran kirjoittamina toisenlaisia: "Kun Nurmi ei suostunut auttamaan Heinoa jaardeissa ja väliajoissa, Heino löysi kumppanikseen suomalaisen Gustafsson-nimisen merikapteenin. Tuolloin otettu kuva, jossa Nurmi valvoo sekundaattorilla Heinin ennätysjuoksua on lavastus. Nurmesta vain otettiin sellainen valokuva. Sekundaattori ei edes käynyt. Nurmi ei kommentoinut ennätystä lainkaan".⁹ Ihme, että

Nurmi oli ylipäänsä ruvennut poseeraamaan moisessa lavastuksessa, johon oli ladattu varsin vahvoja symbolisia merkitäyksiä (suorjuoksija polvistuneena, sekuntikello kädessä, manttelinperijä juoksee numero 1 rinnassa, muita ei ole paikalla, sukupolvi on vaihtumassa/vaihtunut jne.).

Luonnostellessaan idolianalyysia 1970-luvun alkupuolella Matti Kuusi pisti seuraavat sanat arvatenkin keksimänsä "tiedotusmiehen" suuhun: "Antakaa minulle joukkoviestinten yksinvalta, niin pystyn tekemään kamreeri X:stä ääniharavan ja suttuisesta kapakkalaulajattaresta seksipommin, kunhan näillä on kyky olla särkevä luomaani imagea." Ja omana itsenään Kuusi halusi vielä lisätä: "– ja edellyttäen, että tunnet suuren yleisön arkkityyppiset ja ajanmukaiset odotukset = idolimallit".¹⁰ Eri vuosikymmeniltä poimittavien "tiedotusmiesten" yhdensuuntaisten todistusten mukaan Nurmelta puuttui juuri tuo tärkeä kyky olla särkevä hänestä luotua "imagea". Eräs syy tähän julkisuustavoitteiden ristiriitaan saattoi olla, että Nurmea haluttiin tuoda esiin valkoisen Suomen kollektiivisena edustajana, vaikka hän itse näyttää kirjoituksissaan ja lausunnoissaan korostaneen yksilöllisyyden ja henkilökohtaisen merkitystä. Tavallaan paradoksaalista on sekin, että Nurmi puolusti *Työväen Urheilulehdessä* sitä individualismia, josta häntä *Suomen Urheilulehden* palstoilla moitittiin.

Nurmen julkisuuskuvaan on liitetty eri tavoin subjektia luonnehtivia tehosteita. Affirmatiiviset ainekset vahvistavat sankaruutta tulkitsemalla parhain päin myös inhimilliset heikkoudet: kestävyys vaatii itsekuria, luotettavuus on oikeudenmukaisuuden edellytys, vain säästäväinen ja täydellisyyteen pyrkivä voi menestyä liikemaailmassa, teot ratkaisevat urheilussa eivät sanat jne. Kuusen mukaan idoleihin on liitetty kautta aikojen myös konsessiivisia tehosteita, jotka ovat muotoa "vaikka x, niin y"¹¹ Nurmi-kuvassa tällaiset tehosteet ovat toistuvia ja tavanomaisia (vaikka köyhästä, isättömästä kodista, niin maailman paras juoksija ja rikas rakennuttaja; vaikka kansainvälinen, niin ennen muuta suomalainen; vaikka menestyvä niin vaatimaton). Eräissä yhteydessä Nurmen sairain mainetta on selitetty sillä, että hän "teki lahjoituksensa aina tunteuttomana".

Jossakin määrin henkilökohtaisempia ovat ne urheilijaku-

van lisäpiirteet, jotka esittelevät Nurmen taiteiden ystävänä ja klassisen musiikin aktiivisena kuuntelijana. Siinä, että urheilijat harrastavat taiteita ei ole tai ei pitäisi olla sinänsä mitään kummallista, mutta joissakin tapauksissa (mieleen tulevat ainakin painijat Karelin, Ukkola, Asell) tällaisen kytkennän korostaminen panee miettimään, mitä erityistä sen tahdotaan informoivan: fyysiikan ja psyyken tasapainoa, voimaan kätkeytyvää herkkyyttä – tunneälyä – kykyä nauttia muustakin kuin itsensä piiskaamisesta?

Kiinniottoyriyksiä

Nurmen juhlavuotta ei vietetty pelkästään ylevähenkisen juhlaallisesti. Nurmen juhlintaa sävytti jonkinlainen neuvottomuus. Osaltaan tämä saattoi johtua siitä, että Nurmen vaiheisiin tai sankarikertomukseen on ollut vaikea tehdä uusia lisäyksiä. Epätietoisuudesta viestii esimerkiksi Nurmelle omistetun kansainvälisen seminaarin peruutus. Kansainvälisen olympiakomitean puheenjohtajakaan ei nimennyt Nurmea vuosisadan urheilijaksi. Juhlavuotta on leimannut faktan ja fiktion lomittuminen. Tutkimusten Nurmi -kuvauksissa on saatettu viitata tietoisesti fiktiivisesti tuotettuun aineistoon. Nurmi -kirjoituskilpailun esitteessä arvioidaan ”lyhytkin tarina yhtä arvokkaaksi kuin essee tai tieteellinen artikkeli”. Kilpailuteksti voi liittyä yhtä hyvin Nurmen persoonaan kuin sitä kerronnallistavaan ilmiöönkin.

Ilme olisi ollut, ellei juhlavuosi olisi tuottanut myös yrityksiä Nurmi-kuvan uudenlaiseen kehystämiseen. Jälleen kerran viestejä on kantautunut Ruotsin suunnalta. *Turun Sanomissa* tulkittiin *Aftonbladetin* artikkelia. Suomalaisen kolumnistin kerrottiin pitäneen Nurmea paskajätkänä, joka juoksi vihan vuoksi. Tekstiin oli mahdutettu huoli siitäkin, että Nurmi oli jo 27-vuotias saavuttaessaan menestystä Pariisin olympialaisissa. Myös kilpakumppanit on innostettu muistelemaan menneitä julkisesti. Toistaiseksi vaietuistakin asioista on toimittajille uskouduttu. Nurmen naiseen liittyviä opetuksia paljastetaan juhlavuoden toukokuussa: naisen kanssa ei pidä olla kahta kertaa enempää viikossa. Kuppien tyhjenemisestäkään ei kannata olla huolissaan, sillä nehan tyhjenevät luonnollisesti yöaikaan ja unissa.

Kestävyyajuoksun menestyksiin ja valmennukseen perehtyneet ovat analysoineet niin Nurmen kilpasuorituksia kuin valmennustakin. Olemme saaneet kuulla, kuinka Nurmi juoksi parhaat tuloksensa jo alkumatkasta rajusti kiiruhtaen. Kympinkin ennätysjuoksuissa ensimmäinen puolisko taittui paljon toista kovempaa. Huonokuntoisemmille kanssakilpailijoille "aikansa mestarillisen analyttikon" meno tiesi armotonta läikähtymistä. Olisiko jo Nurmen ylivoima juoksuradoilla – ja varsinkin maastossa – koettu julkisuuden taholta uhkaksi samaan tapaan kuin nyt afrikkalaisten juoksijoiden ylivoima, josta Reetta Meriläinen (1997) oivaltavasti kirjoittaa: "Paradoksaalisesti afrikkalaisten kovuus juoksuradalla on saattanut koitua heidän kohtalokseen julkisuuskamppailussa. Pitkiltä juoksumatkoilta on hävinnyt kiihottava yllätyksellisyys. Jäljelle jää vain kova vauhti ja spekulatiot. Kuka 'niistä' tällä kertaa voittaa tai juoksee maailmanennätyksen."

Toimittajien iloista irrotteltua ovat edustaneet kirjoitukset, joissa Nurmea on mallailtu nykypäivän urheilukulttuuriin. Ei tarvitse arvailla, etteikö Nurmi olisi tänäänkin ratojen kuningas. Ylivoimainen supertähti käärisi tossusopimuksilla ja starttirahoilla miljoonien omaisuuden. Median supersankarina Nurmi voisi juoksun sijasta formuloida Suomea maailmankartalle. Saattaisipa Nurmi olla hiljaisuuteen taipuvainen samalla tavoin kuin Ayrton Sennakin oli. Bisnesmiehen urallekin Nurmi olisi ponnistellut ruumiillisesti rehkien. Intiaan olisi yksinpurjehdittu ja Mount Everestille vaellettu. Hyvän taideteoksen aihe Nurmi olisi vielä kuolemansakin jälkeen.

Taipuisa Nurmi

Sankaruuden tuottamista helpottaa, mikäli ylentämisen kohde kulkee sankaruuden myötävirrassa. Nurmen osalta asia ei ollut näin. Hän vaikeutti toiminnallaan siloitellun sankarikuovan tuottamista: kiukutteli, teki äkkikäännöksiä ja oli muutoinkin tomissaan arvaamaton. Itseään Nurmen sanotaan pitäneen neurasteenikkona eli heikkohermoisena. Tosin tämänkin ominaisuuden on katsottu entisestään kultaavan saavutetuja urheiluvoittoja. Arvatenkin ympäröivällä yhteisöllä oli miehessä kestämistä.

Elokuussa 1923 *Suomen Urheilulehdessä* nimimerkki 'M.

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila
Hilimurskan
kylmä valtias

J-la' oli huolissaan, ei Nurmen neurasteenisuudesta, vaan yli-voimaisuudesta:

"On melkein synty, että kansamme lellitellään piloille täl-laisilla tapauksilla! Se alkaa pian aina vaatia jotain yliluon-nollista innostuakseen, eikä sellainen sovi yhteen urheilun tarkoitusperien kanssa."

Kilpakenttien ulkopuolellakin Nurmi kykeni irtiottoihin. Hän karkaili omille teilleen taustastaan, urheilun lahjakkuususkos-ta, sisusta, urheilujärjestelmän toimintatavoista, julkisuudesta, menestyksestä, avioliitosta ja yksinäisyydestä. Tai karkotti toi-set ympäriltään; jopa hotellihuoneen jakaminen kilpailumat-koilla saattoi joskus olla ylivoimaista.

1900-luvun alkuvuosina Turussakin luokkarajat olivat sel-vät. Paavo Nurmen perhe oli selkeän työväenluokkainen. Var-maa on, että Nurmi sai kuulla juoksemisestaan porvarillisessa Turun Urheiluliitossa. Tosin Nurmi kävi pohdintoja keskusjär-jestökytkennöistään. Vettä myllyyn antoi tieto, että Nurmi harkitsi vielä vuoden 1924 aikana siirtymistään TUL:oon. Täl-lainen toiselle puolelle jokea siirtyminen ja liittorajojen ylittä-minen olisi ollut sangen harvinainen teko. Siirtyminen olisi vielä tapahtunut todelliseen vastavirtaan. Epäilemättä Nur-men päätökseen porvarirannalla säilymiseen vaikuttivat niin olympialainen menestys kuin tarjotut etuisuudet.

Urheilun lahjakkuususkoon Nurmi ei luottanut. Tässä suh-teessa mies näki aikalaisiaan pitemmälle. Nurmi hylkäsi aja-tuksen, että silkalla lahjakkuudella ylletään voittoihin ja en-nätyksiin. Nurmea voidaankin pitää kestävyysvalmennuksen pioneerina. Hänen kestävyysharjoittelunsa sisälsi samanlaista ainesta aerobisine lenkkeineen ja intervalliharjoitteineen kuin Arthur Lydiardin 1960- ja 1970-luvulla markkinoima valmen-nustieto. Erityisen hyvin Nurmi oivalsi levon ja palautuksen merkityksen. Lihakset tuli pehmittää hieromalla ja vihtomalla. Lisäksi pitkää kilpailukautta tuli seurata jakso, joka tuli viet-tää pääasiallisesti levossa itseään rasittamatta.

Sisunkin suhteen Nurmi oli vastarannan kiiski. Sisusta Nurmi sanoutui irti *Työläisurheilijan Jouluun* vuonna 1923 laatimassaan kirjoituksessa. Jo aiemmin esitimme, millainen käsitys Nurmella oli sisun suorituksia parantavasta vaikutuk-

sesta. Kaikille Nurmen irtiotto sisusta ei ollut mieluisaa. Ne, jotka kiinnostivat sisua laajempaan kansallismielisesti virittyneeseen kertomukseen, eivät Paavon lausunnosta ihastuneet. Ja tähän joukkoonhan lukeutui myös Nurmen kirjeenvaihtoveri Lauri Pihkala.

Edellä tuli mainituksi Nurmen taipuvuus työläisurheilun suuntaan. Ajan tapojen vastaisesti hän ylitti omalla toiminnallaan muutoinkin urheilun luokkarajan. Nurmi esimerkiksi kirjoitti Työväen Urheiluliiton julkaisuihin. Tunnetuimpia Nurmen tekstejä ovat vuosien 1923 ja 1924 *Työläisurheilijan* *Jouluissa* ilmestyneet valmennusopilliset kirjoitukset. Tekstit TUL:n julkaisuun sai houkuteltua "TUL:n Tahkonakin" pidetty Väinö Koivula. Koivula vastasi pitkälti *Työväen Urheilulehden* sisällöstä Nurmen kirjoitusten ilmestymisaikaan. Nurmen ja Koivulan yhteydenpito ulottui varsinaisen urheiluelämänkin ulkopuolelle.

Kuvitetussa Nurmi-kertomuksessa on silmänräpäys, jonka olemme saaneet nähdä juhluvuodenkin kuluessa useaan otteeseen. Filminpätkässä kuvataan Nurmea voitokkaan juoksun jälkeen. Nurmi hymyilee kuvaajalle ujon vaivautuneesti. Julkisuuden kanssa Nurmi tuli toimeen kömpelösti. Kaksi maailmanennätystä samana päivänä juostuaan Nurmi kaikkosi areenalta kaikessa hiljaisuudessa ainoastaan pari lasia mehua juoden. Myöhemmin Nurmi joi mehua julkisemminkin. Amerikan kiertueella otettiin mainoskuva, jossa mehua juova Nurmi teki "reklaamia" tuoremehupuristimelle.

Jälkikäteen Nurmi katseli urheilu-uraansa katkerana kuten niin monessa yhteydessä on tuotu julki, ja annettu kautta rantaan ymmärtää, ettei hän ollut enää täysin vastuussa sanoistaan. Elämäkertateoksessa urheilun ja omien saavutusten mitätöintiä pidetään sairauden oireena.

"Paavo Nurmen sairauden psyykkiseen kuvaan kuului viimeisenä vaiheena urheilun arvon ja merkityksen julkinen kieltäminen. 'Olympiavoitto on minusta sama kuin antaisi pikkulapselle leikkikalun. Sen unohtaa nopeasti eikä sillä muuta arvoa ole itselle. Muille tuntuu olevan sitäkin enemmän...' (Viikkosanomat 1.7.1971) 'Minun iässäni kuulusuudella ei ole mitään merkitystä, se ei ole edes mädäntyneen puolukan arvoinen, pelkkää ilmaa vain. Maailman tie-

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila
Hillimurskan
kylmä valtias

dotusvälineet luovat kuuluisuuden. Se on jotakin täysin pinnallista, vailla arvoa meidän yhteiskunnassamme.' Näin hän sanoi Turun Sanomille antamassaan 75-vuotispäivän haastattelussa (13.6.1972) ja jatkoi, että urheilu on parikymmenkesäisten poikien sirkusta ja humpuukia. Enää hän ei olisi ollut valmis aloittamaan urheilu-uraansa alusta: 'En koskaan! Se on typerän lapsellista ja täysin hyödytöntä.'

Nurmi oli pohtinut juoksemisen mielekkyyttä jo aktiivijuoksijavuosinaan. Huhtikuun 17. päivänä 1930 kirjatussa kirjeessä Pihkalalle Nurmi kirjoittaa seuraavasti:

"Kuten sanottu en ole seuraavia Olympialaisia enään vakavissani ajatellut. Tosin olisi tämä matka minulle kokeena, muihin eurooppalaisiin nähden edullisin, ikääni lukuunottamatta, joka sitä tasoittaa. Sitten olisi paikan päällä minulle paras, lämmin ilmasto, kova rata ja ainoastaan kaksi kilpailua, pitäisin toisena 10 km. Voitonmahdollisuuteni ovat yhtä suuret kuin aikaisemmissa kisoissa, silti ei ole enään halua niihin osallistua. Totuuden sanoakseni minua hävettää olla näin kauan pinnalla. Samoin näyttää kojeen kojetaulukin jo (kasvot), että on aika hiljentää vauhtia päästäksesi vanhempaan ikään asti."

Huhtikuussa kaksi vuotta myöhemmin Nurmi kirjoitti niin ikään Pihkalalle. Kirjeessään Nurmi toteaa, että "melkein mielelläni jättäisin tähän jo koko juoksuradan".

Avioituessaan vuonna 1932 tehtailijan tytär ja seurapiiri-kaunotar Sylvi Laaksosen kanssa Nurmi oli 35-vuotias. Vajaan kolmen vuoden yhteiselön jälkeen pari erosi.

Yksinäisyys on sankari-Nurmeen kenties vahvimmin liitetty piirre. Kansallisessa urheilukertomuksessamme yksinäisyydellä on oma tilansa kieltäytymisen ja uhrautumisen käsiteperheessä. Väistämättä herää kuitenkin kysymys, oliko Nurmen yksinäisyys "kohtalon sanelemaa"? Aikalaiset ja varsinkin lähipiiriin kuuluneet muistelevat Nurmen sosiaalisiakin puolia, joita kuitenkin leimasivat hänen henkilökohtaiset valintansa. Omalla tavallaan Nurmi osasi halutessaan niin pöydänkattamisen kuin esiintymisen taidon. Kilpakumppanei-

taankaan Nurmi ei unohtanut. Ville Ritolan tultua Suomeen Nurmi antoi tämän käyttöön omistamansa asunnon.

Kirjava julkisuus

Nurmi juoksi kahdenlaisessa julkisuudessa. Suomalainen ja amerikkalainen 1920-luvun urheilutodellisuus erosivat toisistaan melko lailla. Kotimaassa luotiin kertomusta urheilijasta, joka juoksi kansakuntaa maailmankartalle. Suuren veden takana urheiltiin avoimesti omaan pussiin. Kyvykkäimmät urheilijat tienasivat hyvin. Näin teki myös Nurmi. Maailman muillekin kolkille suomalaisurheilijoita houkuteltiin.

Järjestöjen ote urheilijoista paikansi heitä eri tavoin kulttuuriseen todellisuuteen. Amerikan maaperällä urheilussakin korostuivat ne yksilölliset menestystarinat, jotka tavanomaisemmin liitettiin taloudelliseen menestykseen, rikkauteen ja valtaan. Sen sijaan suomalaiset urheilujohtajat olisivat halunneet Nurmen uhrautuvan yhteiseksi hyväksi. Tästähän Lauri Pihkala huomautti Nurmen 50-vuotisartikkelissa. Sen mukaan uusi urheilu oli muuttumassa itsetarkoitukselliseksi, ja kaikkein pahinta oli, että urheilu alistettiin kaupallisuudelle. Yhteisöllisyyden kadotessa myös joukkourheilu jäi sivuseikaksi.

1920-luvun kansalliseen urheilukertomukseen kaivattiin uhrautujia. Paavo Nurmen ylivoimaisuus kyseenalaisti uhrautumisen ajatuksen. Amerikkalaisille sisäradoille uuden ajan airueksi kelpasi konemainenkin Nurmi, lentävä suomalainen. Maailmankartalle juoksemisesta tulikin se välittäjä, jolla Nurmen rahajuoksutkin tulivat "sisäpiireissä" hyväksytyiksi. Vuoden 1932 *Kansallisessa elämäkerrastossa* arveltiin, että "monet, jotka eivät ole Suomesta mitään tietäneet, ovat N:n ansiosta oppineet sitä tuntemaan ja kunnioittamaan – ja monet, jotka eivät tiedä sen nimeäkään, tietävät kuitenkin kaukaisen ja ihmeellisen 'Nurmi-maan' ('Nurmi-Land') olevan olemassa".¹²

Suomalaisen urheilujulkisuuden vähittäisestä kypsymisestä viestii poikkeava suhtautuminen Nurmen ja Hannes Kolehmaisen rahajuoksuihin. Kiinnostavaa on, että setelinippuja hankkinutta Kolehmaista ei siitä syyllistetty. Sen sijaan Nurmeen henkilöityi kansallisen urheilujulkisuuden muuttuminen

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila
Hilimurskan
kylmä valtias

yhteisöllisestä menestyksestä yksilöllisen hyötymisen suuntaan. Ammattilaissyösten puolustusasianajat eivät olleet helpon tehtävän edessä kamppaillessaan Nurmen puolesta kahden erilaisen todellisuuden suuntaan.

Viimeinen kierros

Kilpajuoksujen loputtua Nurmella oli edessään muutama näytösjuoksu ja soihdun kuljettaminen Helsingin olympialaisten avajaisiin. 1930-luvun jälkipuoliskolle siirryttyä kilpailut oli kilpailtu. Alkoi arvioiden aika. Omien saavutusten – kilpакenttien kuninkuuden – kieltäminen saattoi olla Nurmen tappauksessa jonkinlaisen suuruusharhan seuraus. Ehkä hänkin yleisiin periaatteisiin alistuneena tuns pelkoa hukkaan heitetystä elämästä ja siitä, ettei ollutkaan mitään yhdistävää mihin kiinnittyä; yksilön ainutlaatuisuuden ja erinomaisuuden palvonnessa elää aina huoli siitä, että onkin vain tuuleen haihtuva tomuhiukkanen.¹³

Julkisuuden kirjava toimi(tsi)jakaarti saatteli Nurmen viimeiselle kierrokselleen. Mukana oli myös Urho Kekkonen, joka luonnehti sankarin taakkaa:

"Minulla on se kuva, että Nurmi, jolla oli niin loistava menestys sekä urheilukentillä että siviilielämässään, ei ollut mikään onnellinen ihminen. Hän oli sulkeutunut, epäluuloinen ja yksinäinen. Mutta hän oli itse valinnut osansa. Vai valitsiko hänen luonteensa hänelle yksinäisen ihmisen osan?"

Kekkosen muistosanoja on toisteltu eri yhteyksissä¹⁴. Hän teki salonkikelpoiseksi Nurmen ristiriitaisuuden. Ovatko tulevien merkkipäivien viettäjä samaa mieltä? Vieläkö ymmärrystä riittää kansallisille esikuville, joita ei kertomusten kaltaisina ollutkaan? Ja mitä Nurmi silloin sanoo?

Lähteet

- Ahola, Matti, "Vuosisadan urheilija? Paavo Nurmi". Teoksessa Kilpакenttien sankarit 1. Tammi. Sulkava 1992.
Haapavaara, Heikki, Urheilijana suuri, ihmisenä vaikea. Juoksijamestari Viljo Heinolla on ristiriitaiset muistot Nurmesta. Ilta-Sanomien 17.5.1997.
Jukola, Martti, Huippu-urheilun historia. Porvoo 1935.

- Kaila, Toivo T., Paavo Nurmi. Elämä, tulokset ja harjoitusmenetelmät. Porvoo 1925.
- Kaila, Toivo T., "Nurmi, Paavo Johannes". Teoksessa Kansallinen elämänkerrasto. IV osa. WSOY, Porvoo 1932.
- Karikko, Paavo & Koski, Mauno, Paavo Nurmi. Helsinki 1965.
- Karikko, Paavo & Koski, Mauno, Yksin aikaa vastaan. Paavo Nurmen elämäkerta. Weilin & Göös. Helsinki, Tapiola 1975.
- Kieran, John & Daley, Arthur, The Story of the Olympic Games 776 B.C. to 1964. USA 1965.
- Kolkka, Sulo & Nygrén, Helge, Paavo Nurmi. Lentävä suomalainen. Keuruu 1974.
- Koski, Markku, Sorsa-diagnoosi. Poliitikon julkiset kasvot. Kustannus OY Odesa, Helsinki 1986.
- Kuusi, Matti, "Esiivanhempiemme kymmenen käskyä". Kalevalaseuran vuosikirja 32. WSOY, Porvoo & Helsinki 1952.
- Kuusi, Matti, "Johdatus idolianalyysiin". Seppo Knuuttila (toim.) Aika on aikaa. Tutkielmia poploreista. Gaudeamus, Helsinki 1975.
- Kuusi, Matti, Möykkyjä ja neulasia. Art House. Helsinki 1989.
- Meriläinen, Reetta, Maailman paras mutta musta. Haile Gebreselassiestä ei tiedetä paljon mitään. Helsingin Sanomat 7.9.1997.
- Nurmi, Paavo, "Mistä johtuu suomalaisten keski- sekä pitkäänmatkain juoksijain etevämyyksi?". Työläisurheilijan Jouluk. Helsinki 1923.
- Nurmi, Paavo, "Kehityksestäni juoksijana". Työläisurheilijan Jouluk. Helsinki 1924.
- Nygrén, Helge, Väinö Koivula. Taustatekijä. Suomen Urheilumuseosäätiö. Helsinki 1992.
- Perelman, Chaim, Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere & Jyväskylä 1996.
- Pihkala, Lauri, "'Vuosisadan juoksija' yhä edelleen Hannes Kolehmainen. Hannes-Nurmi -tutkielma". Urheilijan jouluk. 1922.
- Pihkala, Lauri, Paavo Nurmi, tekojen ja tarujen tuntematon kuuluisuus 50-vuotias. Suomen Kuvalehti n:o 24, 14.6.1947.
- Quercetani, Roberto, L., Kilpailukenttien kuninkaat. Yleisurheilun historia 1864-1964. Weilin & Göös, Helsinki 1965.
- Raevuori, Antero, Paavo Nurmi. Juoksijain kuningas. WSOY, Porvoo & Helsinki & Juva 1988.
- Schaap, Dick, An Illustrated History of The Olympics. New York 1975.
- Virtanen, John, O., 'Paavo Nurmen perinteen jäljillä'. Esitelmä Paavo Nurmen 100-vuotissyntymän kutsuseminaarissa Turussa 12.6.1997.
- Virtapohja, Kalle, "Paavo Nurmi, dramaattinen sankari". Liikunta & Tiede 1/1997.

Lähdeviitteet

- 1 Ensimmäinen säe Yrjö Jylhän runosta Nurmi (1931).
- 2 Tekstissä ei yksilöidä Nurmi-fraaseja tai toistuvia luonnehdintoja käyttäneitä henkilöitä, koska kysymys on kollektiivisesta retorisesta aineksesta, jonka ylisanoista ja -tulkinnnoista ei ole perusteltua panna vastuuseen epäkriittisiäkään kirjoittajia. Sen sijaan laajemmat lainaukset ja keskustelunamme tavalla tai toisella ohjanneet lähteet osoitetaan.
- 3 Kuusi 1952, s. 78-85. (Tee työtä! Pidä puolesi! Älä luota vieraisiin! Älä ole antelias! Malta mielesi! Ole vaitelias! Varo intohimoja! Säädä! Älä koreille! Älä väheksy äläkä nöyrystele!)
- 4 Kuusi 1989, s. 135.
- 5 Kuusi 1989, s. 135.
- 6 Perelman 1996, s. 146.

Hannu Ikonen &
Seppo Knuuttila
Hiihimurskan
kylmä valtias

- 7 Raevuori 1988, s. 297.
- 8 Karikko & Koski 1975, s. 310.
- 9 IS/B 17.5.1997.
- 10 Kuusi 1975, s. 30.
- 11 Kuusi 1975, s. 26–27.
- 12 Kaila 1932, s. 235–237.
- 13 Löwenthal 1938, sit. Koski 1986, s. 9.
- 14 Esimerkiksi Karikko & Koski 1975, s. 337; Kolkka & Nygren 1974, s. 60.